ಪ್ರೊ|| ಬಿ.ರಾಮಸ್ವಾಮಿ

ಶ್ರೀ ಕೃಷ್ಣದೇವರಾಯನ 'ಆಮುಕ್ತಮಾಲ್ಯದ'ದಲ್ಲಿ ರಾಜನೀತಿ.

'ಆಮುಕ್ತಮಾಲ್ಯದ'ವು ಶ್ರೀ ಕೃಷ್ಣದೇವರಾಯನು ರಚಿಸಿದ ತೆಲುಗು ಮಹಾಪ್ರಬಂಧ. ಹನ್ನೆರಡು ಮಂದಿ ಶ್ರೀವೈಷ್ಣವ ಆಳ್ವಾರುಗಳಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬಳಾದ ಗೋದಾದೇವಿಯ ಕಥೆ ಈ ಪ್ರಬಂಧದ ವಸ್ತು. ಇದರಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಸಂಗಿಕವಾಗಿ ಸೇರಿರುವ ಎರಡು ಕಥೆಗಳಲ್ಲೂ ಐದು ಮಂದಿ ರಾಜರ ಪ್ರಸಕ್ತಿಯಿದೆ. ಮೊದಲನೆಯ ಕಥೆಯಲ್ಲಿ ಸಂಗ್ರಹವಾಗಿಯೂ ಎರಡನೆಯ ಕಥೆಯಲ್ಲಿ ವಿಸ್ತಾರವಾಗಿಯೂ ರಾಜನೀತಿಯ ನಿರೂಪಣೆ ಇದೆ. ಈ ರಾಜನೀತಿಯನ್ನು ಸಂಗ್ರಹವಾಗಿ ಪರಿಚಯ ಮಾಡಿಕೊಡುವ ಪ್ರಯತ್ನವನ್ನಿಲ್ಲಿ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ.

ಮೊದಲನೆಯದು ಮಧುರೆಯ ಪಾಂಡ್ಯರಾಜ ಮತ್ಸ್ಯಧ್ವಜನ ಕಥೆ. ಮತ್ಸ್ಯಧ್ವಜನು ಸಂಧಿವಿಗ್ರಹಾದಿ ಷಟ್ತಂತ್ರಗಳನ್ನು ಬಲ್ಲವನು. ಸಾಮದಾನಾದಿ ಚತುರೋಪಾಯ ಪರಿಣತ, ಸಮರ್ಥ, ನೀತಿ ಮಾರ್ಗವನ್ನು ತಪ್ಪದವನು. ಪ್ರಜೆಗಳನ್ನು ಸಂಕಟಪಡಿಸದೆ ತೆರಿಗೆಗಳನ್ನು ಪಡೆಯುವವನು. ಚಾಡಿ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಕೇಳಿ ವಿಚಾರ ಮಾಡದೆ ಯಾರನ್ನೂ ಹಿಂಸಿಸನು. ಮುಖಸ್ತುತಿಯಿಂದ ಹಿಗ್ಗುವವನಲ್ಲ. ಪರಾಕ್ರಮಿಯಾದರೂ ಹೇಡಿಯನ್ನೂ ಕೂಡ ಹೀನಾಯವಾಗಿ ಕಾಣನು. ಮಿತಭಾಷಿ, ಆತ್ಮಶ್ಲಾಘಾ ವಿಮುಖ. ಪ್ರತಿಪಕ್ಷವನ್ನು ಪರಿಹಾಸಯುತವಾದ ಮಾತುಗಳಿಂದಲೆ ಭಂಗಿಸಬಲ್ಲವನು. ಮೃದು ಮಧುರವಾಗಿ ಮಾತಾಡುವವನು. ಕೀರ್ತಿಶಾಲಿ, ಶಿವಭಕ್ತ. ಈತಿಬಾಧೆಗಳಿಲ್ಲದೆ ರಾಜ್ಯ ಪರಿಪಾಲನೆ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದನು ಎಂಬುದು ಕೃಷ್ಣರಾಯನುಚಿತ್ರಿಸಿರುವ ಮತ್ಸ್ಯಧ್ವಜನ ವ್ಯಕ್ತಿಚಿತ್ರ. ಇದು ಆದರ್ಶಪ್ರಾಯನಾದ ರಾಜನೊಬ್ಬನ ಚಿತ್ರ.

ಶಿವಭಕ್ತನಾದ ಮತ್ಸ್ಯಧ್ವಜನು ಮೋಕ್ಷಪ್ರದನಾದ ದೇವನು ಯಾರು ಎಂಬುದನ್ನು ತಿಳಿಯುವ ಸಲುವಾಗಿ ಒಮ್ಮೆ ವಾದಗೋಷ್ಠಿಯೊಂದನ್ನು ಏರ್ಪಡಿಸಿದನು. ಗೋದಾದೇವಿಯ ಅರ್ಥಾತ್ ಆಮುಕ್ತಮಾಲ್ಯದಳ ಪೋಷಕ ಪಿತೃವಾದ ವಿಷ್ಣುಚಿತ್ತನು ತನ್ನ ಆರಾಧ್ಯ ದೈವ, ಮನ್ನನಾರು ಸ್ವಾಮಿಯ ಪ್ರೇರಣೆಯಿಂದ ಮಧುರೆಗೆ ಬಂದು ವಾದಗೋಷ್ಠಿಯಲ್ಲಿ ಭಾಗವಹಿಸಿ ಶೈವರನ್ನು ಗೆದ್ದು ವಿಷ್ಣುಚಿತ್ತನು ಹೇಳಿದ ದೃಷ್ಟಾಂತ ಕಥೆ ವಿಷ್ಣುಪುರಾಣದ ಆರನೆಯ ಅಂಶದಲ್ಲಿರುವ ಖಾಂಡಿಕ್ಯ ಕೇಶಿಧ್ವಜರ ಕಥೆ.

ಖಾಂಡಿಕ್ಯ ಕೇಶಿಧ್ವಜರು ಮಿಥಿಲೆಯ ನಿಮಿವಂಶದ ಜನಕ ಮಹಾರಾಜನ ವಂಶಸ್ಥರು. ಅಣ್ಣತಮ್ಮಂದಿರ ಮಕ್ಕಳು. ಜ್ಞಾತಿಗಳು. ಖಾಂಡಿಕ್ಯನು ಕರ್ಮಮಾರ್ಗಾನುಯಾಯಿ. ಕೇಶಿಧ್ವಜನು ಜ್ಞಾನಮಾರ್ಗಾನುಯಾಯಿ, ವಿಷ್ಣುಭಕ್ತ. ಇವರೀರ್ವರಲ್ಲಿ ರಾಜ್ಯಕ್ಕಾಗಿ ಯುದ್ಧ ಸಂಭವಿಸಿತು. ಖಾಂಡಿಕ್ಯನು ಸೋತು ಪರಿವಾರ ಸಮೇತನಾಗಿ ಕಾಡು ಸೇರಿದನು. ಕೇಶಿಧ್ವಜನು ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಆಕ್ರಮಿಸಿಕೊಂಡು ಬ್ರಹ್ಮಾರ್ಪಣ ಬುದ್ಧಿಯಿಂದ ಯಜ್ಞ ಮಾಡಿದನು. ಯಜ್ಞಕ್ಕೆ ವಿಘ್ನ ಬಂತು. ಅದಕ್ಕೆ ತಕ್ಕ ಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತ್ತ ವಿಧಿ ಖಾಂಡಿಕ್ಯನಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಗೊತ್ತು. ಅದನ್ನು ತಿಳಿಯುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಕೇಶಿಧ್ವಜನು ಖಾಂಡಿಕ್ಯನಿದ್ದಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದು ಕೇಳಿಕೊಂಡನು. ಖಾಂಡಿಕ್ಯನು ತನ್ನ ಮಂತ್ರಿಗಳ ಸಲಹೆಯನ್ನುಕೇಳಿದನು. ಮಂತ್ರಿಗಳು ಕೊಟ್ಟ ಸಲಹೆ ವಿಷ್ಣುಪುರಾಣದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಇದೆ.

ತಮೂಚುರ್ಮಂತ್ರಿಣೋ ವಧ್ಯೋ ರಿಪುರೀಷವಶಂಗತಃ ।
ಹತೇಸ್ಮಿನ್ ಪ್ರಥಿವೀಸರ್ವಾತವ ವಶ್ಯಾಭವಿಷ್ಯತಿ ॥

(ವಿಷ್ಣು ಪುರಾಣ, ಆರನೆಯ ಅಂಶ, ಶ್ಲೋಕ ೨೩). ರಾಯನು ಮಂತ್ರಿಗಳ ಸಲಹೆಯನ್ನು ಹದಿನೈದು ಪದ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ವಿಸ್ತಾರವಾಗಿ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಿದ್ದಾನೆ.

ಶತ್ರುವು ಶ್ರಮವಿಲ್ಲದೆ ಸಿಕ್ಕಿರುವಾಗ ಅವನನ್ನು ಕೊಲ್ಲಬೇಕು. ಶತ್ರುನಿಗ್ರಹ, ಧನಾರ್ಜನೆ, ಪ್ರಜಾರಕ್ಷಣೆ, ಇವು ರಾಜನಿಗೆ ವಿಹಿತವಾದ ಧರ್ಮಗಳು. ಶತ್ರುಗಳನ್ನು ಅನ್ಯಾಯವಾಗಿಯಾದರೂ ವಧಿಸಿದ ಪಾಪವು ಪ್ರಜೆಗಳನ್ನು ರಕ್ಷಿಸುವುದರಿಂದ ಪರಿಹಾರ ವಾಗುವುದು. ರಾಜ್ಯ ಸಪ್ತಾಂಗಗಳಲ್ಲಿ ಅಂಗಿಯಾದ ಸ್ವಾಮಿಯು ಕ್ಷೇಮದಿಂದಿದ್ದು ಉಳಿದ ಅಂಗಗಳನ್ನು ಪೋಷಿಸಬೇಕು. ಅನುಕೂಲ ಸಮಯವು ಒದಗಿ ಬಂದಾಗ ಶತ್ರುವನ್ನು ನಿಗ್ರಹಿಸದೆ ಬಿಟ್ಟರೆ ಪುನಃ ಅಂತಹ ಅವಕಾಶವು ಸಿಕ್ಕುವುದೆಂಬ ನಂಬಿಕೆಯೇನಿದೆ? ಶತ್ರುಬಾಧೆ ತಪ್ಪುವುದು ಸಾಧ್ಯವೆ? ಹಗೆಯಿಂದುಂಟಾದ ಸೋಲಿನ ಅವಮಾನ

ವನ್ನು ರಾಜನು ಸಹಿಸಿ ಕೊಂಡಿರಬಾರದು. ಶತ್ರುವನ್ನು ಸದೆಬಡಿದು ಹಗೆ ತೀರಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ರಾಜನು ಕರ್ತವ್ಯ ವಿಮುಖನಾಗಿ ಸೋಮಾರಿಯಾಗಿರಕೂಡದು. ನಿರುದ್ಯೋಗಿ ಅತ್ಯಂತ ನಿಕೃಷ್ಟನು. ಕ್ರಿಯಾಶೀಲನಾದ ರಾಜನು ಶ್ರೇಷ್ಠನೆಂಬುದು ವೇದ ವಿಹಿತ. ಆದ್ದರಿಂದ ವೈರಿಯನ್ನು ನಿಗ್ರಹಿಸತಕ್ಕವನೂ, ರಾಷ್ಟ್ರಕ್ಕೆ ಸಂಭವಿಸಿದ ಉಪದ್ರವವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಬಲ್ಲವನೂ, ಸಮಯಸಾಧಕನೂ, ಆದ ರಾಜನು ಚಿರಕಾಲ ರಾಜ್ಯ ಸುಖವನ್ನು ಅನುಭವಿಸುವನು. ಆದ್ದರಿಂದ ಶತ್ರುವಾದ ಕೇಶಿ ಧ್ವಜನನ್ನು ಸಂಹರಿಸುವುದು ಸೂಕ್ತವೇ ಸರಿ ಎಂದು ಮಂತ್ರಿಗಳು ಸಲಹೆಯನ್ನಿತ್ತರು.

ಖಾಂಡಿಕ್ಯನು ಮಂತ್ರಿಗಳ ಸಲಹೆಯನ್ನು ಒಪ್ಪಲಿಲ್ಲ. ಯಜ್ಞವಿಘ್ನಕ್ಕೆ ತಕ್ಕ ಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತ್ತ ವಿಧಿಯನ್ನು ತಿಳುಹಿದನು. ಆ ಪ್ರಕಾರವಾಗಿ ಕೇಶಿಧ್ವಜನು ಯಜ್ಞವನ್ನು ಪೂರ್ತಿಗೊಳಿಸಿ ಗುರುದಕ್ಷಿಣೆಯನ್ನು ಸಲ್ಲಿಸುವ ಉದ್ದೇಶದಿಂದ ಪುನಃ ಖಾಂಡಿಕ್ಯನಿದ್ದಲ್ಲಿ ಬಂದನು. ಸಮಸ್ತ ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಗುರುದಕ್ಷಿಣೆಯಾಗಿ ಕೇಳಬೇಕೆಂಬುದು ಮಂತ್ರಿಗಳ ಈಗಿನ ಸಲಹೆ. ಈ ಸಲಹೆಯನ್ನೂ ಖಾಂಡಿಕ್ಯನು ಒಪ್ಪಲಿಲ್ಲ. ಮೋಕ್ಷಪ್ರದವಾದ ಜ್ಞಾನಮಾರ್ಗವನ್ನು ತಿಳಿಸಬೇಕೆಂದೂ, ಅದೇ ತಾನು ಬಯಸುವ ಗುರುದಕ್ಷಿಣೆಯೆಂದು ಕೇಶಿಧ್ವಜನನ್ನು ಕೇಳಿಕೊಂಡನು. ಆಶ್ಚರ್ಯ ಚಕಿತನಾದ ಕೇಶಿಧ್ವಜನು ಖಾಂಡಿಕ್ಯನ ನಿಲುವನ್ನು ಮೆಚ್ಚಿ ಜ್ಞಾನಪ್ರದವಾದ ವಿಷ್ಣುಭಕ್ತಿಯೋಗವನ್ನು ಉಪದೇಶಿಸಿದ್ದಲ್ಲದೆ ರಾಜ್ಯವನ್ನೂ ಹಿಂದಕ್ಕೆ ಕೊಟ್ಟನು. ಖಾಂಡಿಕ್ಯನು ರಾಜ್ಯಭಾರವನ್ನು ವಹಿಸಲೊಲ್ಲದೆ ತನ್ನ ಮಗನನ್ನು ರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿ ಸ್ಥಾಪಿಸಿ ಅಪ್ರಾಪ್ತಯೌವನನಾದ ತನ್ನ ಮಗನನ್ನು ವಿದ್ಯಾ ವಿಚಕ್ಷಣೆಯುಳ್ಳವನನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿ ಕಾಪಾಡಿಕೊಂಡಿರಿ ಎಂದು ಪುರೋಹಿತ ಪ್ರಧಾನರನ್ನು ಒಪ್ಪಿಸಿದನು. ಇಲ್ಲಿ ಸೂಚಿತವಾಗಿರುವ ರಾಜನೀತಿ ಪರವಾದ ಸಲಹೆಯನ್ನು ಖಾಂಡಿಕ್ಯನು ಒಪ್ಪಲಿಲ್ಲವಾದರೂ ಅದು ಸಮಯೋಚಿತವಾದ ಸಲಹೆ ಎನ್ನಬಹುದಲ್ಲವೆ!

ಈ ಪ್ರಬಂಧದಲ್ಲಿರುವ ಎರಡನೆಯ ದೃಷ್ಟಾಂತ ಕಥೆಯು ಯಾಮುನಾಚಾರ್ಯನ ಕಥೆ. ಈ ಕಥೆಗೂ ಈ ಪ್ರಬಂದದ ಇತಿವೃತ್ತಕ್ಕೂ ಯಾವ ಸಂಬಂಧವೂ ಇಲ್ಲ. ವಿಷ್ಣುಪಾರಮ್ಯ ಸ್ಥಾಪನೆಯ ಸನ್ನಿವೇಶವೊಂದನ್ನು ಚಿತ್ರಿಸುವುದಕ್ಕೂ, ತನ್ನ ರಾಜ ನೀತಿಯನ್ನು ನಿರೂಪಿಸುವುದಕ್ಕೂ, ಪ್ರಬಂಧೋಚಿತವಾದ ವರ್ಣನಾವಕಾಶಕ್ಕೂ ಈ ಕಥೆಯನ್ನು ರಾಯನು ಇಲ್ಲಿ ಸೇರಿಸಿರುವಂತಿದೆ. ವಿಷ್ಣು ಪಾರಮ್ಯವನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸಿದ ವಿಷ್ಣುಚಿತ್ತನನ್ನು ಮೆಚ್ಚಿ ಅದೇ ರೀತಿ ವಿಷ್ಣುಪಾರಮ್ಯ ಸ್ಥಾಪನೆ ಮಾಡಿದ ಯಾಮುನನ ಕಥೆಯನ್ನು ಶ್ರೀಮಹಾವಿಷ್ಣುವು ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಗೆ ಹೇಳಿದಂತೆ ಚಿತ್ರಿಸಲಾಗಿದೆ.

ವೇದಶಾಸ್ತ್ರಾಭ್ಯಾಸ ಮಾಡಿದ್ದ ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿ ಯಾಮುನನು ದೇಶ ಸಂಚಾರ ಮಾಡುತ್ತಾ ಪಾಂಡ್ಯ ರಾಜಧಾನಿಗೆ ಬಂದನು. ಅಲ್ಲಿನ ಶಿವಭಕ್ತನಾದ ಪಾಂಡ್ಯರಾಜನೊಬ್ಬನ ರಾಣಿ ಪತಿಪರಾಯಣೆಯಾದ ವಿಷ್ಣುಭಕ್ತೆ. ರಾಣಿಯ ನೆರವಿನಿಂದ ಯಾಮುನನು ರಾಜನ ಆಸ್ಥಾನವನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಿದನು. ಯಾಮುನನಿಂದ ಪ್ರೇರಿತಳಾದ ರಾಣಿಯ ಸಲಹೆಯನ್ನು ಒಪ್ಪಿದ ರಾಜನು ಪ್ರರಮಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಮತವು ಶೈವವೇ ಅಥವಾ ವೈಷ್ಣವವೇ ಎಂಬುದನ್ನು ನಿರ್ಧರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ವಾದಗೋಷ್ಠಿಯನ್ನು ಏರ್ಪಡಿಸಿದನು. ಯಾಮುನನು ಶೈವಮತವಾದಿಗಳನ್ನು ವಾದದಲ್ಲಿ ಸೋಲಿಸಿ ವಿಷ್ಣುಪಾರಮ್ಯವನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸಿದನು. ಒಪ್ಪಂದವಾಗಿದ್ದ ಪ್ರಕಾರ ರಾಜನು ಶ್ರೀ ವೈಷ್ಣವದೀಕ್ಷೆಯನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿದನು. ತನ್ನ ತಂಗಿಯನ್ನು ಯಾಮುನನಿಗೆ ಕೊಟ್ಟು ಮದುವೆಯನ್ನು ಮಾಡಿ ಅರ್ಧ ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಕೊಟ್ಟನು. ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಯಾಮುನನು ರಾಜನಾಗಿ ತನ್ನ ಹಿನ್ನೆಲೆಯನ್ನು ಮರೆತು ಪ್ರಾಪಂಚಿಕ ವ್ಯವಹಾರಗಳಲ್ಲಿ ಮಗ್ನನಾದನು. ಕಾಲಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ತಾತನಾಥ ಮುನಿಯ ಪ್ರಶಿಷ್ಯ ರಾಮಮಿಶ್ರನ ಸಮಯೋಚಿತ ಪ್ರಯತ್ನಗಳಿಂದ ಯಾಮುನನಿಗೆ ಜ್ಞಾನೋದಯವಾಯಿತು. ಸನ್ಯಾಸ ಸ್ವೀಕಾರವನ್ನು ನಿರ್ಧರಿಸಿಕೊಂಡು ಮಗನಿಗೆ ರಾಜ್ಯಭಾರವನ್ನು ವಹಿಸಿ ಕೊಟ್ಟು ರಾಜನೀತಿಯನ್ನು ಉಪದೇಶಿಸಿದನು. ಈ ರಾಜನೀತಿಯನ್ನು ಶ್ರೀ ಕೃಷ್ಣದೇವರಾಯನು ಎಂಬತ್ತೆರಡು ಪದ್ಯಗದ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ವಿಸ್ತಾರವಾಗಿ ನಿರೂಪಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಅದರ ಸಾರಾಂಶ ಹೀಗಿದೆ :-

ರಾಜ, ಯಾವ ಸಮಯದಲ್ಲಿಯೂ ಬೇಸರಪಡದೆ ಪ್ರಜಾ ರಕ್ಷಣೆಯಲ್ಲಿ ನಿರತನಾಗಿರಬೇಕು. ವಿಪತ್ತಿಗೆ ಗುರಿಯಾದವರು ಮೊರೆಯಿಟ್ಟರೆ ಆ ಕೂಡಲೆ ಕೇಳಿ ವಿಚಾರಿಸಿ ಪರಿಹಾರವನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಬೇಕು. ಈ ಕಾರ್ಯ ನಿರ್ವಹಣೆಗೆ ದುರ್ಜನರನ್ನು ನಿಯೋಜಿಸಬಾರದು.[1] ರಾಷ್ಟ್ರದ ಪ್ರಜೆಗಳ ಶ್ರೇಯಸ್ಸನ್ನು ಕೋರುವ ರಾಜನ ಶ್ರೇಯಸ್ಸನ್ನು ಪ್ರಜೆಗಳೂ ಬಯಸುವರು. ರಾಜನು ಪ್ರಜಾಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಮನ್ನಿಸಬೇಕು. ಪ್ರಜೆಗಳ ಹೃದಯಾಂತರಾಳದಲ್ಲಿರುವ ಪರಮಾತ್ಮನು ರಾಜನನ್ನು ರಕ್ಷಿ

ಸುವನು. ಇದೇ ರಾಜನು ಅಪೇಕ್ಷಿಸಬಹುದಾದ ಪರಮ ಪ್ರಯೋಜನ.[2] ರಾಜನು ಆಜ್ಞೆಮಾಡಬೇಕು. ರಾಜಾಜ್ಞೆಗೆ ಪ್ರಜೆಗಳುಬದ್ಧರಾಗಿರಬೇಕು.[3] ಲೋಕ ವ್ಯವಹಾರಕ್ಕೆ ದಂಡನೆಯ ಭಯವು ಅತ್ಯವಶ್ಯ. ದಂಡ್ಯರನ್ನು ದಂಡಿಸದೆ ಅದಂಡ್ಯರನ್ನು ದಂಡಿಸುವುದರಿಂದ ರಾಜನಿಗೆ ಇಹದಲ್ಲಿ ದುರ್ಯಶಸ್ಸು ಪರದಲ್ಲಿ ನರಕ ಪ್ರಾಪ್ತಿಯೂ ಫಲ.[4] ರಾಜನು ರಾಜ್ಯಾಡಳಿತದ ಬಗೆಗೆ ತಿಳಿಯ ಬೇಕಾದ ವಿವರಗಳಲ್ಲಿ ಮೂರು ಪಾಲಿನದಷ್ಟನ್ನು ಸ್ವಂತ ಪರಿಶ್ರಮದಿಂದಲೂ ಉಳಿದ ಒಂದು ಭಾಗದಷ್ಟನ್ನು ಚಾರಾದಿ ಅಧಿಕಾರಿಗಳಿಂದಲೂ ಇಷ್ಟಮಿತ್ರರಿಂದಲೂ ತಿಳಿಯ ಬೇಕು.[5]

ಒಂದು ಕಣ್ಣಿನಿಂದ ನಿದ್ರಸುತ್ತ ಇನ್ನೊಂದು ಕಣ್ಣಿನಿಂದ ಎಚ್ಚರದಿಂದಿರುವ ಮರದ ಮೇಲಿನ ಕರಡಿಯಂತೆ ರಾಜನು ಭೋಗಗಳನ್ನು ಅನುಭವಿಸುತ್ತಿದ್ದರೂ ಅಂತರ್ಬಹಿಶ್ಶತ್ರುಗಳನ್ನು ದೃಷ್ಟಿ ಯಲ್ಲಿಟ್ಟಿರಬೇಕು.[6] ರಾಜನು (ವಧ್ಯರನ್ನು) ಕೊಂದೂ ಧಾರ್ಮಿಕನೆ; (ವರ್ಜ್ಯಗಳಾದ ಕಾಲಗಳಲ್ಲಿ ಹೊರತು) ಭಾರ್ಯೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿಯೂ ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿ; (ಸತ್ಯರಕ್ಷಣೆಗಾಗಿ) ಸುಳ್ಳಾಡಿಯೂ ಸತ್ಯವಂತನು; (ಸಮಯವರಿತು ನಿಯತವಾಗಿ) ಭೋಜನ ಮಾಡಿಯೂ ಉಪವಾಸಿ; (ದೊಡ್ಡವರ ವಿರುದ್ಧ ಎದುರು ಬೀಳುದೆ) ತೋಲಗಿಯೂ ಶೂರನು; (ಸತ್ಕಾರ್ಯಗಳಿಗಾಗಿ ಸರ್ವವನ್ನೂ) ವ್ಯಯಿಸಿಯೂ ಧನವಂತನು; ಇದು ರಾಜನ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯ.[7] ರಾಜನು ತನ್ನ ದೇಹವನ್ನು ಸರಿಯಾದ ಆಹಾರ, ವಿಹಾರ, ಭೈಷಜ್ಯಗಳಿಂದ ಸುಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಂಡಿರುವಷ್ಟೇ ಶ್ರದ್ಧೆಯಿಂದ ರಾಷ್ಟ್ರವನ್ನು ರಕ್ಷಿಸಬೇಕು.[8]

ರಾಜನು ಅನುಸರಿಸಬೇಕಾದ ದಿನಚರಿಯಲ್ಲಿ ಗೊತ್ತುಮಾಡಿರುವ ಕಾಲಗಳಲ್ಲಿ ಇತರ ವಿಷಯಗಳೊಂದಿಗೆ ಜ್ಯೋತಿಷಿಗಳು, ವೈದ್ಯರು, ಮಲ್ಲರು, ಸೂಕರು, ಸೂಪಕಾರರೊಡನೆ ವಿಚಾರ ವಿನಿಮಯ; ದೇವತಾರ್ಚನೆ; ಗುರುಹಿರಿಯರು; ಯತಿಗಳು, ಧರ್ಮವೇತ್ತರೊಂದಿಗೆ ಗೋಷ್ಠಿಯೇ ಅಲ್ಲದೆ ಸುಖಸಲ್ಲಾಪಗಳನ್ನೂ, ಪ್ರೇಯಸೀ ಸಹವಾಸವನ್ನೂ, ರಾಯನು ಸೇರಿಸಿರುವುದು ಗಮನಾರ್ಹ.[9] ರಾಜನು ಅನಾಪ್ತರ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಎಚ್ಚರಿಕೆಯಿಂದ ಇರಬೇಕು.[10] ರಾಜನಿಗೆ ಯಥಾಯೋಗ್ಯವಾದ ವೇಷ ಭೂಷಣಗಳೂ ಅತ್ಯಗತ್ಯ.[11] ದಂಡಪಾರುಷ್ಯ ಚಾಡಿಯ ಮಾತುಗಳನ್ನು ವಿಮರ್ಶಿಸದೆ ನಂಬುವುದು, ಸಂಧಿಯನ್ನು ಕೋರುವ ಶತ್ರುವಿನ ಕೋರಿಕೆಯನ್ನು ವಿನಾಕಾರಣ ನಿರಾಕರಿಸುವುದು, ಅವಿಶ್ವಸನೀಯನನ್ನು ನಂಬುವುದು, ಮಂತ್ರಾಲೋಚನೆಗಳ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟವಾದ ನಿಲುವನ್ನು ಹೊಂದದಿರುವುದು ಇವುಗಳಿಗೆ ರಾಜನೆಂದಿಗೂ ಅವಕಾಶವನ್ನು ಕೊಡಬಾರದು.[12]

ಅಮಾತ್ಯನು ವಿದ್ಯಾವಂತನಾಗಿ, ಧರ್ಮಾಧರ್ಮ ಸೂಕ್ಷ್ಮಗಳನ್ನೂ ರಾಜನೀತಿ ವಿಧಾನಗಳನ್ನೂ ತಿಳಿದವನಾಗಿ, ವಯಸ್ಸು ಐವತ್ತಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚಿದ್ದೂ ಎಪ್ಪತ್ತಕ್ಕಿಂತ ಕಡಮೆ ಇರುವವನಾಗಿ, ನಿರೋಗಿಯಾಗಿ, ನಿರೋಗಿಗಳಾದ ಪೂರ್ವಜರುಳ್ಳವನಾಗಿ, ಮದ ಮಾತ್ಸರ್ಯಗಳಿಲ್ಲದೆ ಕೇವಲ ಅಧಿಕಾರಕ್ಕಾಗಿಯೂ, ಸಂಪಾದನೆಗಾಗಿಯೂ ಅಲ್ಲದೆ ರಾಜನ ಪ್ರಾರ್ಥನೆ ಯನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸಿ ಅಮಾತ್ಯ ಪದವಿಯನ್ನು ಕೈಕೊಂಡು ಕರ್ತವ್ಯಗಳನ್ನು ನಿರ್ವಹಿಸುವವನಾದರೆ ಉಳಿದ ರಾಜ್ಯಾಂಗಗಳು ಬಹುಬೇಗ ಅಭಿವೃದ್ಧಿಗೊಳ್ಳುತ್ತವೆ.[13] ಅಂತಹ ಮಂತ್ರಿ ದೊರಕದಿದ್ದರೆ ರಾಜನು ತಾನೇ ನೀತಿ ಶಾಸ್ತ್ರಾನುಸಾರವಾಗಿ ರಾಜಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ನಿರ್ವಹಿಸುವುದು ಒಳ್ಳೆಯದು. ಮಂತ್ರಿಯೊಬ್ಬನಿರಲೇಬೇಕೆಂದು ಗುಣಹೀನನನ್ನು ಮಂತ್ರಿ ಯಾಗಿಟ್ಟುಕೊಂಡರೆ ಕುಂಬಳ ಕಾಯಿ ಗಾತ್ರದ ಮುತ್ತನ್ನು ತಂದಿಟ್ಟುಕೊಂಡಂತಾಗುತ್ತದೆ. ದುರ್ಮಂತ್ರಿಯು ರಾಜಾಜ್ಞೆಗೆ ಒಳಪಡದೆ ಸ್ವತಂತ್ರನಂತೆ ವರ್ತಿಸುತ್ತಾನೆ. ರಾಜನೇ ಅವನನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿ ಬದುಕಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ.[14] ದುರ್ಮಂತ್ರಿಗಳ ದುರ್ವರ್ತನೆಗಳನ್ನು ರಾಜನು ತನ್ನ ಚಾರರಿಂದ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾ ಜಾಗರೂಕತೆಯಿಂದ ವರ್ತಿಸಬೇಕು.[15] ಜಠರಾಗ್ನಿ ಮಂದವಾದರೆ ಔಷಧಿಗಳನ್ನು ಬಳಸಿ ಶರೀರ ಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಸರಿಪಡಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ರಾಜನು ಭಂಡಾರವನ್ನೂ ಚತುರಂಗ ಬಲವನ್ನೂ ಸುವ್ಯವಸ್ಥಿತ ರೀತಿಯಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಅವುಗಳ ಸಹಾಯದಿಂದ ದುಷ್ಟಸಚಿವರನ್ನು ನಿಗ್ರಹಿಸಬೇಕು.[16]

ರಾಜನಿಗೆ ಹೇರಳವಾದ ಧನವೂ ಸೈನ್ಯವೂ ಇದ್ದರೆ ಸಾಲದು, ತನ್ನ ಆಜ್ಞೆಗಳನ್ನು ಕಾರ್ಯಗತಗೊಳಿಸುವ ಅಮಾತ್ಯಾದಿಗಳಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಅವುಗಳ ಸದುಪಯೋಗವಾಗದು. ಆದ್ದರಿಂದ ರಾಜನು ಯೋಗ್ಯರಾದ ಅಧಿಕಾರಿಗಳನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು.[17] ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಗುಣಶೀಲಗಳನ್ನು ಪರೀಕ್ಷಿಸಿ ಅರ್ಹರಾದ ಅಧಿಕಾರಿಗಳನ್ನು ಗೊತ್ತುಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು.[18] ಯಾವ ಅಧಿಕಾರಿಯನ್ನು ಮೊದಲೇ ಉನ್ನತ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿಟ್ಟು ತರುವಾಯ ತಗ್ಗಿಸು

ವುದು ಸರಿಯಲ್ಲ. ಅಧಿಕಾರಿಯ ಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಕ್ರಮಕ್ರಮವಾಗಿ ಉತ್ತಮಪಡಿಸುತ್ತ ಅವನಿಂದ ಕೆಲಸಗಳು ಸರಿಯಾಗಿ ನಡೆಯುವಂತೆ ನೋಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಒಂದು ಕೆಲಸಕ್ಕೆಹೆಚ್ಚು ಮಂದಿಯನ್ನು ನೇಮಿಸಬೇಕಾದರೆ ಅಧಿಕಾರಿಗಳ ಸಂಖ್ಯೆಯನ್ನು ಕ್ರಮಕ್ರಮವಾಗಿ ಹೆಚ್ಚಿಸಬೇಕು.[20] ಅಧಿಕಾರಿಗಳು ಜೀವನೋಪಾಯಕ್ಕಾಗಿ ರಾಜನನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸುವುದರಿಂದ ಅವರ ವರಮಾನವನ್ನೂ ಕ್ರಮೇಣ ಹೆಚ್ಚಿಸಬೇಕು.[21] ದುಸ್ಥಿತಿಗೀಡಾಗಿ ತಮ್ಮ ಕೆಲಸಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಹೊರಟುಹೋದ ಕೃಷಿಕರನ್ನು ಹಿಂದಕ್ಕೆ ಬರುವಂತೆ ಮಾಡದೆ, ಅವರು ಬಿಟ್ಟುಹೋದ ಮನೆ ಮಾರುಗಳನ್ನು ತಾವೇ ಉಪಯೋಗಿಸಿಕೊಳ್ಳಬಹುದೆಂಬ ದುರಾಲೋಚನೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದ ನರಿಗಳಂತಹ ದುಷ್ಟರಾದ ಅಧಿಕಾರಿಗಳನ್ನು ಅಡಗಿಸಿ ಪ್ರಜೆಗಳಿಗೆ ಸೌಕರ್ಯವನ್ನು ಕಲಿಸಿಕೊಡಬೇಕು.[22]

ರಾಜನು ತನ್ನ ಹಿರಿಯ ಅಧಿಕಾರಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಯೋಧರಲ್ಲಿಯೂ ಪರಸ್ಪರ ಸ್ಪರ್ಧೆ ಇರುವಂತೆ ನೋಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು.[23] ಅರ್ಹನಾದವನಿಗೆ ಮೆಚ್ಚಿಗೆಯ ಬಹುಮಾನವನ್ನು ಕೊಡುವಲ್ಲಿ, ವಿಚಕ್ಷಣೆಯಿಂದ ಪರೀಕ್ಷಿಸಿ, ಚುನಾಯಿಸಿ, ಮುಂದಾಗಿ ತಿಳಿಯಗೊಡದೆ, ಹಲಸಿನ ಮರದಲ್ಲಿ ಏಕಾಏಕಿ ಹಣ್ಣು ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳುವಂತೆ, ಸ್ವಪ್ನದಲ್ಲಿ ಕಂಡೆನೋ ಎಂಬ ಭ್ರಮೆ ಬರುವಂತೆ, ಕೊಟ್ಟು ಆಶ್ಚರ್ಯಪಡಿಸಬೇಕು.[24] ಹೊಸದಾಗಿ ಸೇರಿಸಿಕೊಂಡ ಅಧಿಕಾರಿಯನ್ನು ಆ ಕೂಡಲೇ ಮಂತ್ರಾಲೋಚನೆಗೆ ಸೇರಿಸಿಕೊಳ್ಳಬಾರದು.[25] ಹೊಗಳಿಕೆಯ ಮಾತುಗಳಿಂದ ರಂಜಿಸಿ ಕಾರ್ಯಸಾಧನೆ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವ ಪ್ರವೃತ್ತಿಯುಳ್ಳ ಸೇವಕರ ಪ್ರಲೋಭನೆಗಳಿಗೆ ಗುರಿಯಾಗದೆ ರಾಜನು ಎಚ್ಚರಿಕೆ ಯಿಂದಿರಬೇಕು.[26] ತಪ್ಪಿತಸ್ಥನು ಕ್ಷಮಾಯಾಚನೆ ಮಾಡಬಹುದಾದರೂ, ಕೇಡುಂಟುಮಾಡಿದ ಅಪರಾಧಿಗಳನ್ನು ಸಮಯವರಿತು ದಂಡಿಸಬೇಕು.[27]

ನೆರೆಯ ರಾಜನು ತಾನಾಗಿಯೇ ಹೀನಸ್ಥಿತಿಗೆ ಬರುವಂತಿದ್ದರೆ ಅವನನ್ನು ಹಾಗೆಯೇ ಬಿಡಬೇಕು; ಹಾಗಲ್ಲದೆ ಊರ್ಜಿತ ಸ್ಥಿತಿಗೆ ಬರುವಂತಿದ್ದರೆ ತನ್ನ ರಾಜ್ಯದ ಗಡಿಯ ರಕ್ಷಣೆಯ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಅವನೊಂದಿಗೆ ಸ್ನೇಹವೇ ಸರಿ. ಅವನ ಅನಂತರದವನನ್ನು ಅವನೇ ನಿಗ್ರಹಿಸುವುದುಂಟು.[28] ವೈರಿ ರಾಜರ ದುರ್ಗಗಳನ್ನು ಆಕ್ರಮಿಸಿಕೊಂಡಾಗ ಸೆರೆಸಿಕ್ಕಿದ ರಾಣಿವಾಸದವರನ್ನು ಅವರು ತವರ ಮನೆಯಲ್ಲಿರುವೆವೋ ಎನ್ನುವ ಭಾವನೆ ಬರುವಂತೆ ರಕ್ಷಿಸಬೇಕು. ಅವರ ರಾಯಭಾರಿಗಳ ಎದುರಿಗೆ ಕಠಿಣವಾದ ಮಾತುಗಳನ್ನಾಡಬಾರದು. ಮುಂದೆ ಒಂದುವೇಳೆ ಆ ರಾಜರೊಂದಿಗೆ ಸಂಧಿಯನ್ನು ಏರ್ಪಡಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕಾಗಬಹುದು.[29] ರಾಜನು ಕಾರ್ಯಾರ್ಥಿಯಾಗಿರಬೇಕೇ ವಿನಾ ಕಲಹಪ್ರಿಯನಾಗಿರಬಾರದು.[30] ರಾಯಭಾರಿಗಳೊಡನೆ ಸರಸವಾಗಿ ಮಾತಾಡುತ್ತಾ, ತನ್ನ ನಿಯೋಗಿಗಳು ಅವರೊಡನೆ ಕಾರ್ಯಾರ್ಥಿಗಳಾಗಿ ವ್ಯವಹರಿಸುತ್ತಿರುವಲ್ಲಿ, ತೀಕ್ಷ್ಣತೆಯನ್ನು ತೋರಗೊಡದೆ ಮೈತ್ರಿಯನ್ನೇ ತೋರಿಸುತ್ತಾ ತೇಲಿಸಿ ಮಾತಾಡುತ್ತಿರಬೇಕು.[31] ರಾಜನು ಸ್ವ, ಪರ ರಾಜ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಚಾರರನ್ನು ಕಳುಹಿಸಿ ರಹಸ್ಯಗಳನ್ನು ತಿಳಿಯುತ್ತಿರಬೇಕು. ಇದು ರಾಜನೀತಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಬಹು ಮುಖ್ಯ ವಿಷಯ.[32]

ರಾಜನು ತನ್ನ ಹಿತವನ್ನು ಬಯಸುವ ವಿದ್ವಾಂಸರಾದ, ಮೇಧಾವಿಗಳಾದ ಶೂರರನ್ನು ದುರ್ಗಾಧಿಪತ್ಯಕ್ಕೆ ನೇಮಿಸಬೇಕು. ಅಲ್ಲಿ ಬಹುಕಾಲಕ್ಕೆ ಸಾಕಾಗುವಷ್ಟು ಎಲ್ಲ ಸಾಮಗ್ರಿಗಳನ್ನೂ ಶೇಖರಿಸಬೇಕು. ಬೊಕ್ಕಸಕ್ಕೆ ಬರುವ ಧನವು ಹೆಚ್ಚಾಗಿರಬೇಕಾದರೂ ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಪ್ರಜೆಗಳನ್ನು ಪೀಡಿಸಕೂಡದು.[33] ರಾಜನು ಆದಾಯದ ನಾಲ್ಕು ಭಾಗಗಳಲ್ಲಿ ಅರ್ಧದಷ್ಟನ್ನು ಚತುರಂಗ ಬಲ ಸಂವರ್ಧನೆಗೂ, ಒಂದು ಭಾಗವನ್ನು ಪ್ರಜಾಹಿತ ಕಾರ್ಯಗಳಿಗೂ ತನ್ನ ಸ್ವಾಸ್ಥ್ಯಕ್ಕೂ ವಿನಿಯೋಗಿಸಿ, ಉಳಿದ ಒಂದು ಭಾಗವನ್ನು ಕೋಶಾಗಾರದಲ್ಲಿಡಬೇಕು.[34] ಹೊರದೇಶಗಳಿಂದ ಆನೆಗಳು, ಕುದುರೆಗಳು, ರತ್ನ ಚಂದನ ಮೌಕ್ತಿಕಾದಿಗಳನ್ನು ತರುವ ವರ್ತಕರಿಗೆ ರೇವುಗಳಲ್ಲಿ ತಕ್ಕ ಸೌಕರ್ಯಗಳನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಿಕೊಟ್ಟು ವರ್ತಕವ್ಯಾಪಾರವನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸಬೇಕು. ಅನಾವೃಷ್ಟಿಯಿಂದಲೂ, ಉಪದ್ರವಗಳಿಂದಲೂ ಹೊರ ದೇಶಗಳಿಂದ ವಲಸೆ ಬರುವ ಜನರನ್ನು ಅವರವರ ಜಾತಿ ಪದ್ಧತಿಗಳಿಗೆ ತಕ್ಕಂತೆ ರಕ್ಷಿಸಬೇಕು.[35]

ದೇಶದ ವಿಸ್ತೀರ್ಣಕ್ಕೆ ತಕ್ಕಂತೆ ಯಾವ ಸಣ್ಣ ಭಾಗವನ್ನು ಬಿಡದೆ ಅಭಿವೃದ್ಧಿಗೊಳಿಸಿ, ನೀರಾವರಿಯನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸಿ, ಬಡರೈತರ ಮೇಲೆ ಧನ ಧಾನ್ಯ ರೂಪವಾದ ತೆರಿಗೆಯ ಹೊರೆಯನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸದೆ, ದೇಶವನ್ನು ಅಭಿವೃದ್ಧಿಗೆ ತಂದರೆ ರಾಜನ ಧರ್ಮ ಅರ್ಥಗಳೆರಡೂ ಸಿದ್ಧಸುವುವು.[36]

ರಾಜನಿಗೆ ಹೊರಗಿನ ಶತ್ರುಗಳಿಂದಾಗಬಹುದಾದ ಕೇಡಿಗಿಂತ ತನ್ನ ಪಕ್ಷದವರೇ ಆದ ಅಂತಶ್ಶತ್ರುಗಳಿಂದಾ

ಗಬಹುದಾದ ಕೇಡೇ ಹೆಚ್ಚು. ಅದು ಸರ್ಪಭಯಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚು ಭಯಂಕರ. ಆದ್ದರಿಂದ ಗುಪ್ತಶತ್ರುಗಳನ್ನು ಅಡಗಿಸಿ, ಭಯವರ್ಜಿತನಾಗಿ ರಾಜ್ಯಾಡಳಿತವನ್ನು ನಡೆಸಬೇಕು.[37] ಮೀನುಗಾರನು, ಗಾಳಕ್ಕೆ ಸಿಕ್ಕಿಬಿದ್ದ ಮೀನು ಹಿಂದಕ್ಕೆ ಜಗ್ಗಿ ಎಳೆದರೆ ಅದನ್ನು ಹಾಗೆಯೇ ಬಿಟ್ಟು, ಅದು ಕುದುರಿಕೊಂಡು ಮುಂದೆ ಬಂದಾಗ ಅದನ್ನು ಎಳೆದು ದಡದ ಮೇಲೆ ಹಾಕಿಕೊಳ್ಳುವಂತೆ ಬಲವಂತನೊಬ್ಬನು ಸಹಕರಿಸದೆ ಹಿಂದೆ ಬಿದ್ದರೆ ರಾಜನು ಅವನನ್ನು ಹಾಗೆಯೇ ಬಿಟ್ಟಿದ್ದು, ಅವನು ತಾನಾಗಿಯೇ ತನ್ನ ಕಡೆಗೆ ಬರುವಂತೆ ಮಾಡಿ, ಹಾಗೆ ಬಂದಾಗ ಅವನನ್ನು ಸೇರಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು ವಿಹಿತ.[38] ದೇಶಾದ್ಯಂತ ಅಡವಿಗಳನ್ನು ಅಭಿವೃದ್ಧಿಪಡಿಸಬೇಕು. ಅಡವಿಗಳಲ್ಲಿ ದಾರಿಗಳ್ಳರು, ದರೋಡೆಕಾರರು ಸೇರಿಕೊಂಡು ಪ್ರಜೆಗಳಿಗೆ ಬಾಧೆಯನ್ನುಂಟು ಮಾಡದಂತೆ ನೋಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು.[39] ಅಡವಿ ಜನಗಳೊಂದಿಗೆ ಎಚ್ಚರಿಕೆಯಿಂದ ವ್ಯವಹರಿಸಬೇಕು. ಅವರಲ್ಲಿ ಸ್ವಲ್ಪ ಕಾರಣದಿಂದಲೇ ಸ್ನೇಹವಾಗಲಿ ದ್ವೇಷವಾಗಲಿ ಉಂಟಾಗಬಹುದು.[40] ಮಣ್ಣು ಗೋಡೆಯನ್ನು ತೊಳೆದು ಶುಭ್ರಪಡಿಸಲಾಗದಿರುವಂತೆ ಆಟವಿಕರ ಪರ್ವತೇಯರ. ಲೋಪದೋಷಗಳನ್ನು ನಿಶ್ಶೇಷವಾಗಿ ಹೋಗಲಾಡಿಸುವುದು ದುಸ್ಸಾಧ್ಯ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅವರಿಗೆ ವಸ್ತುವಾಹನಾದಿಗಳನ್ನು ಬಹುಮತಿಯಾಗಿ ಕೊಟ್ಟು ಅವರೊಂದಿಗೆ ಸ್ನೇಹಭಾವವನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು, ಮಾತುಕೊಟ್ಟಂತೆ ನಡೆದುಕೊಳ್ಳುವುದು ವಿಹಿತ.[41]

ದುರ್ಗಗಳನ್ನು ಆಪ್ತರಾದ ಸಮರ್ಥರಾದ ದುರ್ಗಾಧಿಪತಿಗಳ ವಶದಲ್ಲಿಡಬೇಕು. ಆ ದುರ್ಗಗಳ ಮೇಲೆ ಎಷ್ಟು ಬಲವಾದ ಶತ್ರುಗಳ ದಾಳಿಯಾದರೂ ಎದುರಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಸಾಧ್ಯವಾಗುವಂತೆ ಸೇನೆಯನ್ನೂ ಸಾಮುಗ್ರಿಗಳನ್ನು ಸಮೃದ್ಧಿಯಾಗಿ ಒದಗಿಸಬೇಕು.[42] ಉತ್ತಮವಾದ ಗಜಾಶ್ವಗಳನ್ನು ಆಪ್ತಯೋಧರ ವಶಕ್ಕೆ ಕೊಡಬೇಕು. ಅವರು ಅವುಗಳನ್ನು ಸರಿಯಾದ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಸಮಯ ಬಂದಾಗ ಸರಿಯಾದ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ರಾಜನ ಸೇವೆಗೆ ಸಿದ್ಧರಾಗಿರುವರು.[43]

ಪ್ರಜಾರಕ್ಷಣೆಯ ಭಾರವನ್ನು ವಹಿಸಿಕೊಂಡ ರಾಜನು ಪ್ರಜೆಗಳಿಗೆ ಸಂಭವಿಸಬಹುದಾದ ಉಪದ್ರವಗಳನ್ನು ಪರಿಹರಿಸದಿದ್ದರೆ ಜನ್ಮಸಾಫಲ್ಯವನ್ನು ಹೊಂದಲಾರನು.[44] ಆದ್ದರಿಂದ ಕಂಡುಕೇಳಿದ್ದನ್ನು ಉಪೇಕ್ಷಿಸದೆ ಯೋಗ್ಯರೀತಿಯಲ್ಲಿ ದುಷ್ಟರನ್ನು ಶಿಕ್ಷಿಸಿ ಶಿಷ್ಟರನ್ನು ರಕ್ಷಿಸುತ್ತ ಶಕ್ತವಲ್ಲದ್ದಕ್ಕೆ ಆರ್ತಶರಣಾಗತ ರಕ್ಷಕನಾದ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ನಂಬಿ ನಿರಹಂಕಾರಿಯಾಗಿ ಪ್ರವರ್ತಿಸಿದರೆ ಎಲ್ಲ ಸಂಸಿದ್ಧಿಗಳೂ ಹಸ್ತಗತವಾಗುತ್ತವೆ.[45]

ಈ ಪ್ರಕಾರವಾಗಿ ಶ್ರೀ ಕೃಷ್ಣದೇವರಾಯನು ರಾಜ್ಯ ಸಪ್ತಾಂಗಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟ ರಾಜನೀತಿಯ ವಿವಿಧ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಯಾಮುನನು ತನ್ನ ಮಗನಿಗೆ ಹೇಳಿದಂತೆ ಶ್ರೀ ಮಹಾ ವಿಷ್ಣುವು ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಗೆ ತಿಳಿಸುದುದಾಗಿ ವಿವರಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಶ್ರೀ ಕೃಷ್ಣದೇವರಾಯನ ರಚನೆ ಸೂತ್ರಪ್ರಾಯವಾಗಿದೆ. ಕಿರಿದರಲ್ಲಿ ಹಿರಿಯ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹುದುಗಿಸಿ ರಚಿಸಿರುವುದು ರಾಯನ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯ. ರಾಯನಿಗೆ ತೆಲುಗು ಭಾಷೆಯ ನುಡಿಕಟ್ಟಿನ ಮೇಲಿರುವ ಪ್ರಭುತ್ವ ಆಶ್ಚರ್ಯಕರವಾಗಿದೆ.

ಕೃಷ್ಣರಾಯನು, ತಾನು ಅಭ್ಯಸಿಸಿದ್ದ ರಾಜ್ಯಶಾಸ್ತ್ರ (ಅರ್ಥಶಾಸ್ತ್ರ, ನೀತಿಶಾಸ್ತ್ರ) ಸೂತ್ರಗಳಿಗೆ ಸ್ವಾನುಭವದಿಂದಟಿಪ್ಪಣಿಗಳನ್ನು ಬರೆದಂತಿದೆ ಇಲ್ಲಿನ ನಿರೂಪಣೆ. ಇದರಲ್ಲಿ ರಾಯನ ಆಳವಾದ ಶಾಸ್ತ್ರಪಾಂಡಿತ್ಯ, ವಿಶಾಲಹೃದಯ, ದೂರದೃಷ್ಟಿ ಬಹುಮುಖಪ್ರಜ್ಞೆಗಳನ್ನೂ ಕವಿತಾ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವನ್ನೂ ಕಾಣಬಹುದು. ರಾಯನು ತಾನೇ ರೂಪಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದ ರಾಜನೀತಿಯನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ, ರಾಜ್ಯವನ್ನು ವಿಸ್ತರಿಸಿ ಸುವ್ಯವಸ್ಥಿತಗೊಳಿಸಿ ರಾಜ್ಯಾಡಳಿತವನ್ನು ನಿರ್ವಹಿಸಿದನು. ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ರಾಯನೇ ಸೇರಿಸಿರುವ ಎರಡು ದೃಷ್ಟಾಂತ ಕಥೆಗಳಲ್ಲಿ ಖಾಂಡಿಕ್ಯನೂ ಯಾಮುನನೂ ತಮ್ಮ ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ರಾಜ್ಯಭಾರವನ್ನು ವಹಿಸಿಕೊಟ್ಟಂತೆ ಶ್ರೀ ಕೃಷ್ಣದೇವರಾಯನೂ ತನ್ನ ಮಗನಿಗೆ ಯುವರಾಜ ಪಟ್ಟಾಭಿಷೇಕ ಮಾಡಿದ್ದನೆಂಬ ಚಾರಿತ್ರಕ ವಿಷಯವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಸ್ಮರಿಸಬಹುದು.

ರಾಯನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಿರುವ ರಾಜನೀತಿಯು ಮಧ್ಯಯುಗೀನ ರೀತಿನೀತಿಗಳಿಗೆ ಹೊಂದಿಕೊಂಡಿರುವುದಾದರೂ ಆಧುನಿಕ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಗಳಿಗೂ ಅನ್ವಯಿಸಬಹುದಾದ ಹಲವು ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಒಳಗೊಂಡಿರುವುದರಿಂದ ಇತಿಹಾಸ ಮತ್ತು ರಾಜ್ಯ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳ ಅನ್ವೇಷಣೆಯಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿರುವವರು ಈ ಮಹಾ ಪ್ರಬಂಧದಲ್ಲಿರುವ ಸಾಮಗ್ರಿಯನ್ನು ವಿಮರ್ಶಾತ್ಮಕವಾಗಿ ಅಭ್ಯಾಸ ಮಾಡಬಹುದಾಗಿದೆ.

ಉಪಯೋಗಿಸಿದ ಗ್ರಂಥಗಳು:-

1. ಶ್ರೀ ಕೃಷ್ಣದೇವರಾಯ ವಿರಚಿತ ಆಮುಕ್ತಮಾಲ್ಯದ.
(ವೇದಂ ವೆಂಕಟರಾಯಶಾಸ್ತ್ರಿ ಕೃತವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಸಹಿತ)
2. ವಿಷ್ಣು ಪುರಾಣ. ಸಂಪುಟ ೩.
ಶ್ರೀ ಜಯಚಾಮರಾಜೇಂದ್ರ ಗ್ರಂಥ ರತ್ನಮಾಲಾ.

ವಿಶೇಷಬಿನ್ನಹ :-

ಈ ಲೇಖನವನ್ನು ಪರಿಷ್ಕರಿಸುವಲ್ಲಿ ಸೂಕ್ತವಾದ ಸೂಚನೆಗಳನ್ನು ಸಲಹೆಗಳನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ಉಪಕರಿಸಿರುವ ಮಾನ್ಯ ಮಿತ್ರ ಡಾ॥ ಜಿ.ಎಸ್.ದೀಕ್ಷಿತ್ ಅವರಿಗೆ ನಾನು ಕೃತಜ್ಞನಾಗಿದ್ದೇನೆ.

1. ಆಮುಕ್ತ IV - 204 ಇಲ್ಲಿಂದ ಮುಂದಿನ ಅಡಿಟಿಪ್ಪಣಿಗಳಲ್ಲಿರುವ ಅಂಕಿಗಳು 'ಆಮುಕ್ತಮಾಲ್ಯದ'ದ ನಾಲ್ಕನೆಯ ಆಶ್ವಾಸದ ಪದ್ಯ, ಗದ್ಯ, ಸಂಖ್ಯೆಗಳು.

2 - 205
3 - 206
4 - 277
5 - 240
6 - 241
7 - 278
8 - 270
9 - 271
10 - 273
11 - 283
12 - 252
13 - 211
14 - 213
15 - 265
16 - 229 ರಿಂದ 232
17 - 216
18 - 209
19 - 208
20 - 214
21 - 233
22 - 237
23 - 254
24 - 274
25 - 260
26 - 269
27 - 243
28 - 266
29 - 267
30 - 263
31 - 259
32 - 279
33 - 260 ಮತ್ತು 261
34 - 238
35 - 245
36 - 236
37 - 249
38 - 251
39 - 256
40 - 222
41 - 257
42 - 207 ಮತ್ತು 255
43 - 226
44 - 284
45 - 285.